

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Sollentuna, den 21 och 22 mars 2022

Inspektionen i korthet: JO har vid en inspektion av häktet Sollentuna särskilt undersökt situationen för frihetsberövade barn och unga. Inspektionen visade att de personalresurser som häktet avsatt för att tillgodose barns rätt till fyra timmars isoleringsbrytande åtgärder dvs. vistelse med personal eller annan, inte räcker om det är fler än ett par barn placerade där. Under helgerna räcker dessutom resurserna endast till ett fåtal barn. Samma resurser ska räcka till unga intagna i häktet.

JO konstaterar att kapaciteten och organisationen i häktet Sollentuna uppenbarligen är underdimensionerad för att kunna ge isoleringsbrytande åtgärder till det antal barn, sju stycken, som Kriminalvården har angett som ett riktmärke för häktena i Stockholmsregionen. Detta är enligt JO helt oacceptabelt och hon förutsätter att Kriminalvården vidtar de åtgärder som behövs för att se till att alla barn i häktet får sin lagliga rätt tillgodosedd. I sammanhanget gör JO uttalanden om vad som enligt henne bör anses utgöra en meningsfull mänsklig kontakt.

Det kom också fram att ungas möjligheter att få isoleringsbrytande åtgärder påverkades negativt när det fanns intagna barn. JO drar slutsatsen att unga riskerar att bli isolerade när barns rätt till vistelse med annan i häktet tillgodoses. Det är inte heller acceptabelt anser hon och understryker att häktet även under en ansträngd beläggningssituation har ett ansvar för detta arbete.

Några unga som varken hade s.k. restriktioner eller var avskilda fick inte vistas i gemensamhet. JO ser allvarigt på att häktet fortfarande inte klarar att tillgodose intagnas rätt till gemensamhet. Även detta kan medföra att unga intagna blir isolerade.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av JO Katarina Pålsson genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén den 21 och 22 mars 2022 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Sollentuna. Vid inspektionen deltog även biträdande enhetschefen Helena Levin, föredragandena Johanna Fransson, Eva Friden (protokollförare) och Klas Johansson.

Inspektionen inleddes med att häkteschefen AA tillsammans med kriminalvårdsinspektörerna BB, CC och DD samt ungdomshandläggaren EE kortfattat presenterade verksamheten. Kriminalvårdsinspektörerna FF, GG, HH,

JJ, KK, LL och MM deltog via länk. Därefter förevisades delar av häktets lokaler bl.a. inskrivningsavdelningen, ungdomsavdelningen, och rastgårdar samt häktets avdelning i Polismyndighetens arrestlokaler (arrestavdelningen). Delar av lokalerna fotograferades och det togs mått i en cell. JO:s medarbetare gjorde en översiktlig granskning av häktesplaner, incidentrapporter, tillsynsblad samt instruktioner och rutiner. Vidare samtalade JO:s medarbetare med elva intagna och ett tiotal anställda.

Vid en genomgång sista dagen för inspektionen fick häktesledningen möjlighet att kommentera vissa av de iakttagelser som JO:s medarbetare hade gjort. Samtliga som närvarade vid det inledande mötet deltog, förutom EE och GG. Därutöver deltog kriminalvårdsinspektören NN via länk.

Inspektionens syfte

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om Opcat-verksamheten finns på JO:s webbplats.

Opcat-verksamheten har under 2022 en tematisk inriktning mot barn och unga personer under 21 år som är frihetsberövade. Inom ramen för temat ligger ett särskilt fokus på barns och ungas delaktighet under frihetsberövandet. Temat innefattar frågeställningar om information ges på ett sätt som är anpassat till barn och ungas förmåga att ta till sig den och kunna förstå syftet med olika åtgärder. Vid inspektionen granskades hur barn och unga placeras i häktet, tillgången till isoleringsbrytande åtgärder och tillgången till information.

Verksamhetsstället inspekterades senast av JO den 28–30 januari 2020 vilket också skedde inom ramen för Opcat-uppdraget (se JO:s inspektionsprotokoll i dnr O 5-2020).

Uttalanden av JO Katarina Pålsson med anledning av inspektionen

I anslutning till protokollet finns uttalanden av JO Katarina Pålsson.

Iakttagelser vid inspektionen

Vid inspektionen gjorde JO:s medarbetare i huvudsak följande iakttagelser.

Organisation och uppdrag

Häktet Sollentuna är ett av Kriminalvårdens säkerhetshäkten och utgör ett eget verksamhetsområde i Kriminalvårdens region Stockholm. I häktet finns det

273 ordinarie platser. Sedan 2021 bedriver häktet även häktesverksamhet i en tidigare polisarrest (arrestavdelningen). Denna lokal ligger i polishuset i en angränsande byggnad till häktet. Arrestavdelningen har 13 platser som är inräknade i det ordinarie platsantalet.

Vid inledningen av inspektionen fanns 280 intagna, varav ett barn och 41 unga, dvs. enligt Kriminalvårdens definition intagna som skrivits in i häkte innan de fyllt 21 år och ännu inte fyllt 24 år. Av dessa barn och unga var 38 häktade, varav 29 hade s.k. restriktioner. Av de nio utan restriktioner var fem placerade på gemensamhetsavdelning. Fyra unga var dömda och hade ett verkställbart fängelsestraff. Två av dem var placerade på gemensamhetsavdelning. Vid inspektionens sista dag fanns det tre intagna barn i häktet, varav två var anhållna.

I häktet Sollentuna finns särskilda ungdomsplatser och häktet har i uppdrag att ta emot unga från hela region Stockholm. Kriminalvårdens region Stockholm har kommit överens med Polismyndigheten om att anhållna barn kan placeras i samtliga tre häkten i regionen (även häktena Huddinge och Kronoberg). Detta med anledning av bestämmelsen i 6 a § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som tar upp placering av gripna och anhållna barn och som trädde i kraft den 1 juli 2021.

Fysisk miljö

Cellerna på häktets ungdomsavdelning är 7,38 kvadratmeter (utan toalettutrymme) enligt uppgift från den fastighetsansvarige i häktet. Fyra av de fem cellerna som kan användas för dubbelbeläggning var belagda med två intagna. Dessa celler är inredda med våningssängar, två tv-apparater, två sänglampor, ett väggfast skrivbord och en väggfast pall samt ett uppsatt skynke till toalettutrymmet. Fönstren har persienner som den intagne själv kan reglera. JO:s medarbetare upplevde cellerna som trånga och instängda.

I samtal med unga intagna som delade cell fördes det fram att det är för trångt och varmt i cellen och att ventilationen är otillräcklig. En intagen berättade att han uppmanats att skriva en hemställan om ett skynke till toalettutrymmet för att få ett. Det sattes upp först en vecka senare. Vidare uppgav de unga att det är svårt att utträta sina behov när de inte får vara i enskildhet. Det finns inte heller någon möjlighet att gå på toaletten utanför cellen.

Cellerna på arrestavdelningen är något mindre än häktets celler och de saknar toalett och handfat. Det sker ingen dubbelbeläggning av dessa celler. Här kan även unga, men inte barn, placeras. Det görs en individuell prövning av om en placering på arrestavdelningen är lämplig och det finns ingen tidsgräns för placering där. De intagna som placeras på arrestavdelningen har inledningsvis varit placerade på en annan avdelning i häktet.

I samtal med personal kom det fram att arrestavdelningen har varit öppen periodvis sedan 2021. Bemanningen här är högre på grund av att det inte finns

toaletter i cellerna och att avdelningen ligger i polishuset. Det finns en rastgård i anslutning till arrestavdelningen. För att tillgodose de intagnas behov av dagsljus varierar tidpunkten för när var och en får sin dagliga utomhusvistelse. Vistelsen på avdelningen kan enligt personalen upplevas som mer isolerad än på övriga häktesavdelningar.

I samtal med en ung intagen på arrestavdelningen kom det fram att det är en lugn avdelning men att den fysiska miljön är ”deppig” och att det känns som att vistas i en källare eftersom det är mörkare lokaler än på andra avdelningar i häktet. Upplevelsen av att vara i motionsrummet som saknar fönster beskrevs som att vara i ett förråd. Att vistas här gentemot ungdomsavdelningen, där denne intagne tidigare hade varit placerad, är påtagligt sämre och hans mående hade försämrats på grund av detta.

Vid den *avslutande genomgången* berättade häktesledningen att personalen håller enskilda samtal med de intagna som delar cell med två veckors intervall för att utröna om placeringen behöver avbrytas. Ledningen menade att ett uppsatt skynke till toalettutrymmet i en delad cell är en ovärdig, men akut lösning. I samband med en pågående ombyggnation av celler i häktet har frågan om dörr till toalettutrymmet aktualiserats. Vidare uppgav ledningen att beslutsgången för placering av intagna på arrestavdelningen tillkommit för att personalen vill lära känna en intagen innan det blir aktuellt med placering där eftersom avdelningen ligger en bit bort från övriga häktet. Det är dock inte uteslutet att en intagen kan komma att placeras direkt på arrestavdelningen.

Bemanning och personalens bemötande av de intagna

I de samtal som JO:s medarbetare höll med anställda påtalades att personalomsättningen är hög. Bristen på rutinerad personal som kan utbilda och handleda nyanställda medför att kompetensen i personalgruppen varierar för mycket och det framfördes att den sammantaget inte håller en godtagbar nivå. Detta tillsammans med att häktet är underbemannat har medfört att personalens trygghet avsevärt försämrats.

Vid de samtal som JO:s medarbetare höll med unga intagna menade de att personalen överlag har ett gott bemötande, men att det finns enstaka personal som utgör undantag. Flera unga intagna beskrev att det finns några få kriminalvårdare på olika avdelningar som upplevs som obehagliga eftersom anställda vid visitationer agerar närgånget på ett sätt som medför att de känner sig kränkta och utsatta. Detta har påtalats av flera intagna till andra kriminalvårdare. Vissa anställda har även en otrevlig jargong och andra skapar ett ”avstånd” till dem. Flera intagna menade att de är mer inlåsta under helger eftersom det är lägre bemanning och då genomförs färre aktiviteter.

Vid den *avslutande genomgången* förklarade häktesledningen att beläggningstrycket medfört att antalet platser utökats och därmed har också fler tjänster tillkommit. Det har tagit tid att tillsätta tjänsterna och det har skett flera felrekryteringar där anställningar har behövt avslutats. Flera tjänster har varit

vakanta under längre tider än vad som är önskvärt. Därtill är personalomsättningen hög och det har resulterat i ett ”kunskapstapp” i verksamheten. Ledningen uttryckte att det är bekymmersamt att personalen inte känner sig trygg och att ledningen, på grund av beläggnings- och personalsituationen, behöver fokusera på att säkerställa de grundläggande behoven i verksamheten.

Häktets arbete med isoleringsbrytande åtgärder för barn och unga

Sedan den 1 juli 2021 har ett anhållet eller häktat barn som är intaget i häkte rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag (2 kap. 5 a § häkteslagen [2010:611]).

Enligt en av Kriminalvården nyligen beslutad definition är en intagen isolerad när han eller hon vistas i ensamhet under 22 timmar eller mer per dygn, utan meningsfull mänsklig kontakt. Vidare har myndigheten tydliggjort att en isoleringsbrytande åtgärd innebär meningsfull vistelse tillsammans med annan genom fysiskt möte. (Se Kriminalvårdens beslut den 31 januari 2022, dnr 2020-18386.)

Barn och unga placeras företrädesvis på ungdomsavdelningen som är en restriktionsavdelning. Avdelningen har 48 celler. Det finns 25 platser avsedda för barn och unga där. Barn som är placerade i häktet delar inte cell. Unga intagna kan dela cell även med intagna som är äldre än 24 år, efter att en bedömning gjorts av om det finns en lämplig person. Vid inspektionens inledning fanns det ett barn som var intagen sedan drygt sex månader och 16 unga på ungdomsavdelningen. En av de unga intagna var placerad på avdelningen sedan cirka åtta månader. På inspektionens sista dag skrevs två anhållna barn in i häktet. De anhållna barnen får alltid tillsyn en gång i timmen.

I häktet finns en särskild verksamhet för intagna barn och unga som är bemannad med fyra anställda (Annan strukturerad verksamhet, ASV-U). De arbetar uteslutande med att ge barn och unga aktiviteter som är individuellt anpassade. Därtill finns i häktet en ungdomshandläggare som har ett särskilt ansvar för alla barn och unga i häktet. Via Lärcentrum har häktet tillgång till fyra lärare som arbetar med barn och unga. Varje vardag har ungdomshandläggaren och ASV-U gruppen ett möte där de planerar inriktningen för dagens verksamhet. Även lärare deltar. Det kom i samtal fram att de insatser, utöver studier, som finns att erbjuda barn och unga är att tillsammans med personal baka, spela kort, se film eller spela bordtennis. Vidare kan det erbjudas träning i sporthallen, dock en intagen åt gången och tillsammans med två personal. Personalen kan även sätta ihop restriktionsgrupper för studier och träning.

I samtal lyfte personal fram att ASV-U gruppen ansvarar för aktiviteter och kriminalvårdare som arbetar på en avdelning för de isoleringsbrytande åtgärderna. Kriminalvårdarna har under dagtid många arbetsuppgifter, bl.a. genomförandet av intagnas promenader, måltider och gymtider. Det är därför

enligt personalen ett begränsat antal kriminalvårdare som kan delta i arbetet med isoleringsbrytande åtgärder och därmed i arbetet med att nå tidsmålen för barn och unga. När det är flera intagna barn måste personalen prioritera vilka barn som ska erbjudas en aktivitet och på helger när bemanningen är lägre hinner de inte ta ut varje barn ur cellen i fyra timmar. Enligt personalen är det svårt att ha en längre planeringshorisont för åtgärder för barn och unga eftersom antalet barn varierar varje dag. Utgångspunkten är att två personal ska vara tillsammans med ett barn eller en ung intagen när denne får en isoleringsbrytande åtgärd som innebär vistelse utanför cell. Personalen menade att det finns ett behov av fler personal och lokaler för olika aktiviteter.

Lagkravet på att barn ska vistas fyra timmar tillsammans med personal eller annan har enligt uppgifter i personalsamtalen lett till att de unga intagna inte erhåller insatser i den omfattning som de gjorde tidigare. När det finns två till tre barn i häktet finns det inte utrymme att erbjuda de unga några isoleringsbrytande åtgärder. Det innebär att unga intagna i princip aldrig får två timmar mellanmänsklig kontakt förutom de som samsitter med en annan intagen. Barn får samsitta med en lämplig intagen över 18 år och delta i restriktionsgrupp där vuxna ingår. Om ett barn avböjer isoleringsbrytande åtgärder försöker personalen genom upprepade besök och samtal att motivera barnet att delta.

I skolverksamheten träffar lärarna barn och erbjuder dem undervisning inom någon dag efter deras ankomst till häktet och unga inom en till två veckor. Unga intagna som inte har gått ut grundskolan erbjuds studier på grundskolenivå. Barn och unga är delaktiga i planeringen av studierna. Barn som önskar studera får i regel 30 minuters undervisning per dag med en lärare för att sedan studera på egen hand i cellen. För unga intagna är målsättningen att de ska träffa läraren minst en gång i veckan.

I samtal med lärare redogjordes för att det finns svårigheter med att bedriva undervisning på ungdomsavdelningen eftersom det inte finns tillräckligt med personal som kan slussa intagna till lektioner. Det framfördes vidare att studier inte heller prioriteras, de ställs in, senareläggs eller avbryts på grund av att någon annan aktivitet pågår som den intagne hellre vill göra. Det medför att lärarresurserna inte utnyttjas fullt ut.

Ett barn som var häktad med restriktioner berättade i samtal med JO:s medarbetare att han studerar nästan varje dag med en lärare och att det går att välja skolämnen. Vidare hade han en samsittare och deltog i en restriktionsgrupp. Barnet kände sig trygg i häktet och upplevde att personalen lyssnade på honom.

Unga intagna förde i samtal fram att de mår dåligt av att vara inlåsta i cell. Vissa dagar kommer de endast ut på sin dagliga utomhusvistelse och på helger är det svårt att få åtgärder. Flera unga hade endast fått enstaka ASV-U besök den senaste månaden. Ett flertal unga intagna talade om att de hade fått påbörja

sina studier relativt snabbt efter ankomsten till häktet och att studiestödet fungerar bra. Det påpekades att när två som studerar delar cell är det på grund av brist på utrymme svårt med självstudier där. Det kom fram att intagna ville ha ett schema för isoleringsbrytande åtgärder för att ha något att se fram emot. Samtliga unga uttryckte önskemål om fler aktiviteter utanför cell.

Vid den *avslutande genomgången* instämde häktesledningen i att det vore önskvärt med en planering för isoleringsbrytande åtgärder där barn och unga får lite mer framförhållning, men förklarade att det är svårt eftersom antalet barn i häktet ständigt förändras. Häktet arbetar enligt ledningen löpande med hur många barn som man kan ta emot och förbereder en fördelning av barn till andra häkten i regionen om belastningen blir för hög. Syftet med att ha ett pågående arbete med placeringar av barn är att kunna tillgodose barnens lagstadgade rätt till vistelse med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag.

Ledningen medgav att det trots detta arbete är en utmaning att tillförsäkra barn fyra timmars vistelse med annan. Region Stockholm har bestämt att häktena som riktmärke ska ha en kapacitet att ta emot sju barn vardera (anhållna och häktade). Häktet har inte fått extra resurser för att klara detta uppdrag och unga intagna blir lidande när det finns många barn i häktet. Ledningen menade att redan när det är fler än ett par barn placerade i häktet behöver de fördelas på regionens övriga häkten. Eftersom polisförhör och advokatsamtal räknas som mellanmänsklig kontakt kan framför allt anhållna barn få sina fyra timmar tillgodosedda med mindre ASV-U-resurser.

Häktesplan och dokumentation av isoleringsbrytande åtgärder

För en intagen som häktad på grund av misstanke om brott ska en plan för häktesvistelsen (häktesplan) fastställs inom två veckor från häktningen. Häktesplanen ska vara en individuellt utformad planering efter omständigheterna i det enskilda fallet. Planen ska identifiera den intagnes behov av åtgärder som kan motverka negativa följder av frihetsberövandet, isoleringsbrytande åtgärder, särskilt skydd och hälso- och sjukvård. Behoven ska graderas i någon av de tre nivåerna prioriterad, motiverande och förebyggande. För åtgärder i den sistnämnda kategorin anges att de är fortsatt viktiga att ägna sig åt i mån av tid och om inga övriga behov bedöms föreligga. Om den intagne är under 18 år ska isoleringsbrytande åtgärder rubriceras som prioriterad och det är särskilt angeläget att beakta behov av studier och att förebygga att en pågående utbildning avbryts. Intagna ska få en kopia av sin häktesplan. (Se 1 kap. 25 och 26 §§ Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:2], FARK Häkte och Handbok för häktesplan [2016:3].)

Endast en av de elva barn och unga som JO:s medarbetare samtalade med kände till sin häktesplan. Övriga visste inte vad en häktesplan var för något och de hade inte fått någon kopia av sin egen.

Vid en översiktlig granskning av tio häktesplaner för barn och unga noterades dock att i princip samtliga hade medverkat vid upprättandet av sin häktesplan. I de granskade häktesplanerna var behovsområdet isoleringsbrytande åtgärder prioriterat och det framgår vilka åtgärder som satts in. Det noterades att där samsittning förekom utgjorde den en stor andel av åtgärderna.

En häktesplan för ett barn med restriktioner granskades särskilt. I häktesplanen var endast behoven av isoleringsbrytande åtgärder prioriterad. Där fanns löpande anteckningar och sammanställningar över den tid som barnet hade vistats med annan. Av dokumentationen framgick vidare att barnet hade erbjudits åtgärder varje dag. När det var få minuter redovisade under en dag gick det att följa att barnet avböjt erbjudandet. I vissa fall hade orsaken och det antal gånger som kontakt tagits under dagen för att återupprepa förslaget antecknats. Några dagar hade barnet erbjudits och fått åtgärder under kortare tid än fyra timmar.

Övriga granskade häktesplaner var upprättade för unga. I häktesplanen var behovsområdena kriminalitet, boende, utbildning, missbruk, familj och hälsa graderade på olika behovsnivåer med föreslagna åtgärder. Generellt noterades att en stor del av de löpande anteckningarna handlade om studier. Av övrig löpande dokumentation i planerna framgick att flera unga fick isoleringsbrytande åtgärder några gånger i veckan under cirka en timme åt gången.

I samtal med personal om mätningen och redovisningen av tid för isoleringsbrytande åtgärder för barn framkom att det finns en nationell anvisning för att mäta och dokumentera barns i häkte vistelse tillsammans med annan (Kriminalvårdens anvisningar om häktade och anhållna barns rätt att vistas tillsammans med personal eller annan i häkte [2021:3]). Alla åtgärder som innebär vistelse tillsammans med annan ska dokumenteras manuellt på en nationellt framtagen blankett, en s.k. barnlista, som är uppsatt utanför den intagnes cell. Åtgärderna redovisas för en vecka i åtta olika kategorier. Av barnlistan framgår att i *kategori 5* ska det redovisas vistelse tillsammans med annan genom besök i häkte av myndighetsperson. Med det avses t.ex. samtal med advokat och polisförhör. I *kategori 7* ska det redovisas vistelse med annan i form av övriga kontakter med personal (samtal genom lucka, slussningar etc.). Personalen bekräftade att de löpande för in vilka isoleringsbrytande åtgärder som den intagne erhållit och tidsåtgången för dessa i barnets häktesplan.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav häktesledningen att syftet med häktesplanen är att identifiera intagnas behov och att arbeta med att ta fram relevanta insatser. Därutöver används häktesplanen för att dokumentera tidsperioder för isoleringsbrytande åtgärder och hur intagnas studier fortskrider. På den särskilda barnlistan fyller personal i åtgärdstid i de olika kategorierna och personalåtgång. Enligt anvisningen ska all mellanmänsklig kontakt redovisas såsom samtal med offentlig försvarare, polisförhör och kontakter med

personal genom cellluckan. Ungdomshandläggaren för sedan in den redovisade tiden för insatserna i en Excel-fil. En sammanställning av redovisningen skickas varje halvår till huvudkontoret.

Information till barn och unga

Vid inskrivning av barn i häktet tillämpar personalen en nationell checklista ”Checklista vid inskrivning av barn i häkte misstänkta för brott”. Dessutom använder man ett informationsblad, ”Tidslinje – Hur går det till – Vad händer – När?”, från Barnombudsmannen. Detta utgör ett stöd för personalen och är inget som de unga får del av.

Häktets ungdomshandläggare deltar när ett barn skrivs in under kontorstid. Om handläggaren inte är med vid inskrivningen träffar hon barnet nästkommande vardag. Vid inskrivningen lämnas skriftlig information om vistelsen i häktet och muntlig information om rättsprocessen, samverkan med myndigheter samt aktörer i enlighet med checklistan. Ungdomshandläggaren är också kontaktperson mellan vårdnadshavare, socialtjänst, åklagare, polis och barnet. Ungdomshandläggaren träffar barn dagligen och en av sjuksköterskorna besöker barn i deras cell en gång i veckan. Besöket av sjukvården syftar till att försöka skapa sig en bild av hur barnet mår.

Det framhölls i samtal med ungdomshandläggaren att hon eftersträvar att säkerställa att barnet förstått överlämnad information bl.a. genom att barnet får återberätta vad han eller hon hört. Hon var av uppfattningen att barn hellre förmedlar sina synpunkter muntligt än skriftligt och menade att det av den anledningen också är viktigt att ha en kontinuerlig kontakt med de intagna barnen. I samtal med JO:s medarbetare uppgav barn att de hade fått muntlig information vid ankomsten om varför de är i häktet och om olika rutiner. De hade också fått skriftlig information som gick att läsa och förstå. Ett anhållet barn berättade att han vid inskrivningen hade fått genomgå en suicidesening och svara på frågor om mediciner. Därutöver hade muntlig information lämnats om vad det innebär att vara anhållen. Ett annat barn kände till rätten att få vara ”ute” i fyra timmar dagligen och att han skulle välja att vända sig till ungdomshandläggaren om det fanns något att klaga på.

När det gäller unga personer besöker ungdomshandläggaren dem inom några dagar efter inskrivningen för att lämna information som rör vistelsen i häktet. Därefter får unga intagna själva ta kontakt med ungdomshandläggaren om de vill ha ytterligare stöd. De flesta unga intagna som JO:s medarbetare samtalade med uppgav att de vid ankomsten till häktet hade fått information om rutiner både skriftligt och muntligt som de förstod. Flera unga berättade att de fått den hjälp de efterfrågat.

Övrigt

Det fanns fyra unga intagna som var dömda och hade påbörjat verkställighet av sitt fängelsestraff, s.k. verkställighetsfall. Av dessa hade några fått beslut om anstaltsplacering. En intagen berättade att en plats i anstalt var bokad till ett

datum som innebar att hon skulle få tillbringa endast två dagar i anstalten före den villkorliga frigivningen. En annan berättade att han hade avstått från att överklaga en dom i den del som avsåg fängelsestraffet (dvs. avgett s.k. nöjdförklaring) i mitten av mars och att en anstaltsplats fanns bokad först två månader senare, i maj.

Vid den *avslutande genomgången* svarade häktesledningen på fråga från JO:s medarbetare att det på grund av platsbristen även finns häktesplatser i flera anstalter, bl.a. Österåker, Hall, Färingsö och Beateberg. Samtidigt väntar flera dömda i häkten, bl.a. häktet Sollentuna, på en anstaltsplats. Det är inte ovanligt att intagna får avsluta verkställigheten med bara några dagar i anstalt.

Uttalanden av JO Katarina Pålsson

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Barns rätt till vistelse med annan i häkte

För att förebygga att barn isoleras har den som är under arton år och som är häktad eller anhållen och intagen i häkte rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag (se prop. 2019/20:129 och 2 kap. 5 a § häkteslagen). I förarbetena anges följande. Rättigheten gäller utan undantag och ska i första hand tillgodoses genom vistelse med kriminalvårdspersonal. Vad som ska utgöra vistelse med annan får avgöras från fall till fall. Avgörande är att kontakten är sådan att den är isoleringsbrytande och att det är fråga om mänsklig kontakt som är meningsfull. Det kan förutom kontakter med kriminalvårdare vara kontakter med t.ex. andra intagna, familjemedlemmar, skola, socialtjänst eller frivilligaktörer. (Se samma proposition s. 40–44 och s. 64.)

Vid inspektionen framkom att det i häktet Sollentuna finns en särskild personalgrupp om fyra personer som under veckodagar arbetar med annan strukturerad verksamhet, dvs. isoleringsbrytande aktiviteter. Under helger är det en anställd som har denna uppgift. Dessa resurser ska räcka till både barn och unga. Enligt häktesledningen räcker inte resurserna till för att tillgodose barns rätt till fyra timmars vistelse med personal eller annan om det är fler än ett par barn placerade i häktet.

Bestämmelsen i 2 kap. 5 a § häkteslagen ställer emellertid krav på Kriminalvården att planera och ha kapacitet för att flera, ibland många, barn samtidigt tas in i ett häkte. Likaledes är det tydligt att utgångspunkten är att häktade barn i första hand ska vistas med kriminalvårdare som är vana att möta barn i den påfrestande situation som frihetsberövandet innebär. Kapaciteten och organisationen i häktet Sollentuna är uppenbarligen underdimensionerad för att kunna ge isoleringsbrytande åtgärder till det antal barn, sju stycken, som Kriminalvårdens region Stockholm ställt upp. Under helgerna räcker dessutom resurserna endast till ett fåtal barn. Barn får alltså där inte sin rätt att vistas med personal eller annan tillgodosedd. Det bekräftades i fallet med det häktade barnet som var placerat i häktet vid inspektionen. Denna situation är naturligtvis helt oacceptabel. Jag förutsätter att Kriminalvården vidtar de åtgärder som behövs för att tillgodose att alla barn i häktet får sin lagliga rätt att vistas med personal eller annan minst fyra timmar varje dag.

Av inhämtade uppgifter vid inspektionen framgår att polisförhör redovisas som vistelse med annan och därmed en slags isoleringsbrytande åtgärd (se s. 7). Som jag nyss lyft har lagstiftaren framhållit att kontakten ska vara meningsfull och gett exempel. Enligt min mening bör utgångspunkten för vad som utgör en sådan kontakt ses ur barnets perspektiv, inte det allmännas. Jag är därför mycket tveksam till att polisförhör kan betraktas som en sådan slags meningsfull

kontakt som förarbetena till 2 kap. 5 a § häkteslagen tar sikte på. (Se också mina uttalanden efter min inspektion av häktet Uppsala om vad som bör utgöra isoleringsbrytande åtgärder, dnr 6684-2021.)

Unga intagnas vistelse i gemensamhet och isoleringsbrytande åtgärder

En intagen som inte är vare sig belagd med restriktioner eller avskild ska ges möjlighet att dagtid vistas tillsammans med andra intagna (2 kap. 5 § häkteslagen). Viktiga förutsättningar för att Kriminalvården ska kunna tillgodose denna rätt är välfungerande gemensamhetsavdelningar och gemensamhetshäkten.

På en gemensamhetsavdelning ges de intagna normalt möjlighet till gemensamhet under cirka sex timmar per dag. Som JO tidigare har uttalat innebär vistelse i gemensamhet att en intagen är tillsammans med flera andra intagna (se t.ex. JO 2020/21 s. 164). Det finns därför inte någon risk för att intagna placerade på sådana avdelningar blir isolerade.

Vid inspektionen av häktet Sollentuna var det fem av de nio unga som hade rätt till gemensamhet som vistades på häktets gemensamhetsavdelning. Övriga fyra, varav två unga som väntade på anstaltsplats, vistades inte i gemensamhet och var inte avskilda. Häktet klarar följaktligen fortfarande inte att tillgodose intagnas rätt till gemensamhet vilket kan medföra att intagna bli isolerade där. Det är allvarligt.

Vidare fanns det knappt 30 unga med restriktioner. Det står klart att deras möjlighet att få isoleringsbrytande åtgärder påverkades när barn var intagna. Den nu genomförda utredningen visar tydligt att många av de unga inte erhöll isoleringsbrytande åtgärder två timmar dagligen. När barns rätt till vistelse med annan i häktet tillgodoses finns det således en risk för att de unga intagna isoleras. Det är oacceptabelt. Jag vill understryka att häktet även under en ansträngd beläggningssituation har ett ansvar för detta arbete och det är inte godtagbart att insatserna begränsas på grund av bristande resurser, praktiska förutsättningar eller av organisatoriska skäl.

Barn och ungas delaktighet under frihetsberövandet

Av de uppgifter som framkommit vid inspektionen drar jag slutsatsen att häktets informationsgivning i samband med inskrivningen fungerar väl. Det är naturligtvis tillfredsställande.

Som redovisas i protokollet ska det för varje intagen tas fram en individuell häktesplan, som är utformad efter omständigheterna i det enskilda fallet och den ska fastställas inom två veckor från häktning. Framtagandet av planen och genomförandet av lämpliga åtgärder bygger på den intagnes medverkan. Jag noterar att det i de samtal som hölls med barn och unga och vid granskningen av deras häktesplaner framkom att nästan alla hade medverkat i att ta fram planen. Däremot uppgav barn och unga i samtalen att de varken kände till sin häktesplan eller hade fått en kopia. Jag vill framhålla att utgångspunkten måste

vara att löpande under barn och ungas verkställighet i häkte anpassa bemötandet och informationen till deras enskilda mognadsgrad. En del i det arbetet bör vara att pedagogiskt, både skriftligen och muntligen, vid flera tillfällen förmedla information om rättigheter och syftet med olika åtgärder. När barn och unga medverkat i att ta fram en häktesplan behöver häktet därför säkerställa att de får en kopia av denna.

Flera unga intagna beskrev att några i personalen behandlar dem kränkande såväl verbalt som i samband med kroppsvisitationer. Jag vill därför understryka att intagna har rätt att bli bemötta med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet (1 kap. 4 § häkteslagen). Jag förutsätter att häktet följer upp uppgifterna och kontinuerligt arbetar med frågor kring värdegrund och bemötande.

Övrigt

För att hantera beläggningen i häktet Sollentuna har 13 häktesplatser öppnats i Polismyndighetens tidigare arrestlokaler under 2021. Vid inspektionen kom det fram att även unga intagna placeras där och att det inte finns någon tidsgräns för placering där. Jag kommer att återkomma till frågor om häktesverksamhet som bedrivs i sådana lokaler inom ramen för en inspektionsserie som genomförts under hösten 2021 (se JO:s ärende i dnr O 20-2021, O 25-2021 och O 34-2021).

Det fanns vid inspektionen fyra unga intagna som hade påbörjat sin straffverkställighet i häktet Sollentuna. Jag avser att återkomma till denna fråga inom ramen för ett initiativärende som behandlar bl.a. Kriminalvårdens upprätthållande av tidsfristerna i 10 § strafftidslagen (2018:1251). (Se dnr 1716-2022, se också mitt tidigare beslut den 27 januari 2022, dnr 7654-2020.)

2022-08-31

Katarina Pålsson